

بررسی قواعد و مقررات تجارت انرژی در سازمان تجارت جهانی

منصور پورنوری^{۱*}

pournouri@yahoo.com

حاتم صادقی زیازی^۲

سولماز صادقی^۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۵/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۲/۲۰

چکیده

توسعه اقتصادی و تجارت بین‌المللی، منجر به شکل‌گیری یک نظام اقتصادی به هم وابسته جهانی گشت که در حال حاضر، با توجه به پیشرفت جوامع بشری و نیازهای اساسی مردم، در حال تبدیل شدن به یک سیستم واحد جهانی است؛ و در این میان، نهادهای بین‌المللی نقش فراوانی را ایفا نموده‌اند. اگر قوانین تجاری شفاف و قابل پیش‌بینی باشند، می‌تواند همزمان منافع کشورهای واردکننده و صادرکننده انرژی را تامین کند. در واقع، جهانی شدن تجارت انرژی به واسطه سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، مقررات زدایی در بازارهای داخلی کشورها و ارتباط نوین بخش انرژی کشورها با اقتصاد سیاسی جهان، موجب افزایش اهمیت و جایگاه آن در روابط اقتصادی میان کشورها شده است. این مقاله بیانگر گسترش پوشش نظام چندجانبه تجارت جهانی، ایجاد سازمان جهانی تجارت و تغییر و تحول در ماهیت تجارت محصولات انرژی در جهان است و تلاش نموده تا مشخص کند آیا محصولات انرژی متفاوت از دیگر محصولات هستند و نیازی به قوانین خاص تجارتی دارند. همچنین موانع وضع مقررات در تجارت انرژی سازمان تجارت جهانی را با توجه به خصایص انواع مختلف انرژی بررسی می‌نماید. ر جایگاه سوم قرار دارد. همچنین مقدار معیار GOF معادل ۰/۵۲۳۵ حاصل گردید که نشان از برآزش قوی مدل کلی پژوهش دارد.

واژه‌های کلیدی: سازمان تجارت جهانی، تجارت انرژی، نظام چند جانبه، جهانی شدن.

۱- استادیار گروه حقوق، عضو هیات علمی، دانشگاه آزاد تهران مرکزی. * (مسئول مکاتبات)

۲- استادیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران.

۳- دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی..

Review of rules and regulations of energy traders in the World Trade Organization

Mansour Pournouri ^{1*}

pournouri@yahoo.com

Hatam Sadeghi Ziazi ²

Solmaz Sadeghi ³

Admission Date: August 4, 2020

Date Received: March 10, 2020

Abstract

Economic development and international trade have led to the formation of a global interdependent economic system, which is becoming a unique international system due to the development of human societies and basic needs in the present era, and in this regard, the international institutions have played a major role. If the business rules are clearer and more predictable, they can, at the same time, meet mutual interests of both energy exporting. In fact, globalization of energy trading has increased the importance of its role in economic relations between countries through the international investment, deregulation of domestic markets of countries, and a new connection between the area of energy in different countries and the political economy in the world. The present study descriptive way, explored international energy rules as well as energy trade multilateral system and tried to determine whether energy products are different from other products and require certain trade rules. It also examines the obstacles to make regulations in the area of trade energy in WTO regarding characteristics of different kinds of energy.

Keywords: World Trade Organization (WTO), Energy Trade, multilateral system, Globalization.

1- Assistant professor of Law, Islamic Azad University, Central, of Tehran. **(Corresponding Author)*

2- Assistant professor of Law, Payam Noor University of Tehran.

3- PhD Student in International Law, Islamic Azad University, Central, of Tehran.

مقدمه

تجارت انرژی سال ها به عنوان یک مورد ویژه از تجارت بین المللی و متفاوت از سایر بخش ها و تولیدات در نظر گرفته می شد. چالش هایی که پیش روی تجارت انرژی است، سبب افزایش آزاد سہازی تجاری، فعالیت اقتصادی و به دنبال آن مصرف سوخت خواهد شد. هر چند همه کشورها نیاز به منابع انرژی دارند، اما منابع آن در اختیار تعداد کمی از کشورهاست، از این رو تجارت انرژی، امری حیاتی برای جهان است.

جهانی شدن سازمان های بین المللی و معاهدات، منجر به تقویت مجموعه قوانین، رویه و اصول شده است. پس از ایجاد سازمان تجارت جهانی در ژانویه ۱۹۹۵، با توجه به اینکه انرژی و محصولات آن، عناصر اساسی تجارت جهانی هستند، سعی کرده تا تمام اصول گات و تجارت خدمات را گسترش دهد. انتظار می رود که پیشرفت های بیشتر در زمینه فناوری های تجدیدپذیر، ابعاد جدیدی را در تجارت انرژی در سطوح چند جانبه ایجاد کند. سوال اصلی این مقاله، نحوه اعمال قوانین سازمان تجارت جهانی در مورد مسائل مربوط به انرژی و بررسی قوانین و مقررات حاکم بر بخش انرژی سازمان تجارت جهانی است. به همین منظور ابتدا چارچوب بین المللی مقررات انرژی بررسی شده و در ادامه به مقررات و موافقت نامه های سازمان تجارت جهانی در رابطه با تجارت جهانی، ویژگی های منابع انرژی و محصولاتی که آن ها را از دیگر کالاها متمایز می کند، جریان های موجود تجارت انرژی که می توانند موانعی را مطابق با قوانین سازمان تجارت جهانی و گات ایجاد کنند و مسائل مربوط به سرمایه گذاری انرژی و تجارت در خدمات انرژی، پرداخته شده است.

عرضه و تقاضای انرژی جهانی

سیستم عرضه و تقاضای انرژی در سطح بین المللی، به هم آمیخته و دارای وابستگی متقابل بوده، و اثرات آن نیز محدود به مرزهای جغرافیایی نیستند. در واقع، عرضه و تقاضای انرژی اثرات جهانی داشته و تأثیرات گوناگونی دارد که سبب شده تا سیستم تجارت بین المللی، در اثرگذاری بیشتر بر تجارت انرژی تأکید نماید.

تجارت انرژی همواره با چالش های بی سابقه ای روبرو بوده که معمولاً ریشه در تنش های بین توسعه تجارت و افزایش رشد اقتصادی دارد؛ به عنوان مثال، از یک طرف ارتقاء کارایی منابع انرژی و از طرف دیگر حفاظت از محیط زیست یکی از چالش های آن بوده است. طبق چشم اندازی که آژانس بین المللی در سال ۲۰۱۰ از تجارت انرژی ارائه کرده، بیشترین نگرانی های

این تجارت، مربوط به عرضه و تقاضای انرژی است. (۱) این نگرانی هادر مورد انرژی با فاکتورهای مختلفی از جمله: رشد اقتصادی، مصرف انرژی کشورهای پیشرفته و در حال رشد، در دسترس بودن منابع انرژی، کارایی و ماندگاری انرژی، ثبات و نوسان قیمت های انرژی در بازارهای بین المللی، ثبات مالی یا بحران ها، سرمایه مورد نیاز برای سرمایه گذاری به جهت کشف و تولید انرژی، مسایل ژئوپولیتیکی، ثبات سیاسی و یا بی ثباتی مرتبط هستند. بنابراین، رشد بالای اقتصادی و مصرف انرژی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به خصوص در اقتصادهای نوظهور مانند چین، روسیه و هند، در طولانی مدت میزان تقاضا برای انرژی را افزایش می دهد. (۲)

کشورهای صادرکننده نفت در برابر نوسانات قیمت نفت، آسیب پذیر هستند. این امر در طول بحران بین سال های ۱۹۹۹-۱۹۹۸ کاملاً مشهود بود؛ زمانی که قیمت ها به ۱۰ دلار آمریکا در هر بشکه کاهش یافت، بیشتر کشورهای صادرکننده انرژی، اصلاحات اقتصادی را با هدف متنوع کردن بخش های داخلی و کاهش اتکا به نفت شروع کردند. علاوه بر این، در الحاق عربستان سعودی به سازمان تجارت جهانی، فشار بیشتری برای اصلاحات داخلی ایجاد شد. (۳)

منابع گازی توزیع گسترده تری در سطح جهان دارند، هر چند بیشتر ذخایر آن در خاورمیانه (۳۴ درصد از کل جهان)، اروپا و کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سابق (۴۲ درصد از کل ذخایر جهان) قرار گرفته است؛ در واقع، سه کشور روسیه، ایران و قطر، بالغ بر ۵۵ درصد از ذخایر گاز را در اختیار دارند. با این حال، آمریکا ۳ درصد از کل ذخایر جهان را دارا است، آفریقا و شرق دور ۱۵ درصد و آمریکای جنوبی و مرکزی ۴ درصد.

بین‌المللی به‌ویژه برای مسائل جهانی مثل گازهای گلخانه‌ای بسیار ضروری است.

در حقیقت چنین پیش‌بینی شده که همچنان سوخت‌های فسیلی به تسلط خود بر عرضه انرژی ادامه داده و نفت، گاز طبیعی و زغال سنگ، ۸۱ درصد از تقاضای انرژی را تا سال ۲۰۳۰، پوشش خواهند داد. و بیشترین افزایش تقاضا نیز از سوی کشورهای در حال توسعه که اقتصاد و جمعیت آن‌ها به سرعت در حال رشد است، می‌آید. (۶)

برای مدت‌های طولانی، انرژی یک کالای استراتژیک مهم بوده که در یک چارچوب سیاسی، به‌عنوان یک کالای ویژه دیده می‌شد، بدون این‌که به‌طور خاصی مورد توجه موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باشد. در ابتدا، استنباط مشترکی مبنی بر این‌که قواعد گات در تجارت انرژی اعمال نمی‌شود، وجود داشت؛ به این دلیل که تا دهه‌ی ۱۹۸۰ بسیاری از کشورهای تولیدکننده‌ی انرژی، هنوز طرف قرارداد گات نبودند.

این مسأله به‌خصوص در مورد کشورهای در حال توسعه ای که سرشار از منابع انرژی هستند، قابل درک بود زیرا مانعی برای ورود کالاهای اصلی صادراتی آن‌ها به بازار بین‌المللی، وجود نداشت. از سوی دیگر، پذیرش قرارداد گات، آن‌ها را ملزم به تقبل تعهدات الزام‌آور متعدد و گشودن بازارهای داخلی می‌کرد. در حالی که، مشوق‌های زیادی جهت رعایت این تعهدات از سوی کشورهایی که تنها یا مهم‌ترین کالاهای صادراتی‌شان انرژی بود، وجود نداشت. کشورهای دارای انرژی هم‌زمان با صنعتی شدن، صنایع پایین‌دستی خود را توسعه دادند؛ که اغلب بر اساس فرآیند تولیدشان و نتیجه‌ی استفاده از انرژی بود. (۷)

بنابراین، این کشورها، انگیزه‌ی بیشتری برای شرکت در موافقت‌نامه‌های تجاری چندجانبه داشتند. در واقع، اگرچه ملعی در برابر عرضه‌ی انرژی در بازارهای صادراتی وجود نداشت؛ اما برای کالاهای پایین دست، شرایط این‌گونه نبود. کود، آمونیاک و فلزات باید در بازارهای صادرات با محصولات داخلی (محصولاتی که اغلب یارانه‌ای بودند) کشورهای واردکننده

نیم‌کره‌ی غربی تقریباً از نظر گاز طبیعی خودکفاست، به جز مقدار کمی گاز مایع که از الجزایر، استرالیا و امارات متحده‌ی عربی به آمریکا وارد می‌شود. (۴)

از آنجا که به دلایل زیست‌محیطی و اقتصادی، تصمیم گرفته شده تا گاز طبیعی به سوخت اصلی در صنعت نیرو تبدیل شود، در نتیجه تقاضا برای گاز طبیعی افزایش می‌یابد؛ و پیش‌بینی می‌شود که مصرف گاز با ۳/۴ درصد افزایش، به‌عنوان دومین منبع بزرگ انرژی، جای زغال سنگ را بگیرد. با رشد اقتصادی در چین و هند، رقابت در عرضه گاز در جریان است. (۲)

با توجه به افزایش تقاضایی که در تجارت بین‌المللی گاز، پیش‌بینی می‌شود؛ انتظار می‌رود که این تقاضا در سال ۲۰۳۰، از ۲۲ درصد به ۴۰ درصد برسد. این مسأله:

اول - به دلیل افزایش وابستگی برخی از بازارهای مهم به واردات است.

دوم - به دلیل افزایش رقابت بین مصرف‌کنندگان، به‌خصوص کشورهای آسیایی است، که رشد سریع اقتصادی دارند.^۱ بزرگ‌ترین چالش، سرمایه‌ی مورد نیاز در اقتصادهای انتقالی و کشورهای در حال توسعه است، زیرا خطرات سرمایه‌گذاری در این کشورها بسیار بالاست. سرمایه‌گذاری خصوصی، منوط به ایجاد یک چارچوب سرمایه‌گذاری جذاب خواهد بود.

آژانس بین‌المللی انرژی در سال‌های اخیر، به دلیل رشد هزینه‌های تولید اندک کشورهای غیر اوپک و افزایش سهم تعداد کمی از کشورهای بزرگ صنعتی و ظرفیت پایین‌تر تولید مازاد، یک روند افزایش آرام قیمت، هم برای گاز و هم برای نفت را پیش‌بینی نموده است. (۵)

این قیمت‌ها می‌توانند اثرات مطلوبی بر اجرای سیاست‌های کاهش آلودگی هوا و انتشار گازهای گلخانه‌ای و همین‌طور افزایش امنیت انرژی داشته باشند. افزایش بهره‌وری انرژی و ارتقای انرژی‌های تجدیدپذیر، برخی از مسائلی هستند که باید در آینده در زمینه انرژی پایدار، مورد بررسی قرار بگیرند؛ در حالی که مشکلات مربوط به آلودگی نیز می‌تواند در یک چارچوب ملی مورد توجه قرار بگیرد. در نتیجه، همکاری

آنها است، البته تا جایی که اثرات منفی در پی نداشته باشد. اما هم‌زمان نیز به دولت‌ها اجازه می‌دهد تا اهداف اجتماعی و زیست‌محیطی خود را اجرا و دنبال کنند. تشکیل سازمان تجارت جهانی، تحولی مهم در قرن بیستم بود که اهمیت آن کمتر از سازمان ملل متحد نیست. این سازمان، کشورهای عضو را متعهد به انجام روابط تجاری بر اساس قوانین تنظیم شده می‌نماید، و همچنین سعی می‌کند آنها را از تکیه بر قدرت اقتصادی و منافع صرفاً ملی منصرف نماید. زمانی که صدها کشور متعهد شوند که در روابط تجاری خود از اصول تبعیت کرده و دعاوی تجاری خود را بر اساس آن مطرح و حل و فصل نمایند؛ و همچنین تنها منافع کوتاه مدت خود را در نظر نگیرند، می‌توان گفت که موفقیت بزرگی در عرصه بین‌المللی کسب کرده است. البته این سازمان نیز دچار نواقصی است که می‌تواند، مشکلاتی را به وجود آورد.

اصول سیستم تجاری سازمان تجارت جهانی

سازمان تجارت جهانی، سازمانی بین‌المللی است که در زمینه مقررات تجاری بین کشورهای فعالیت می‌کند. اصول اساسی این سازمان بر اساس موافقتنامه‌هایی که در مذاکرات میان اعضا تصویب می‌شود، مشخص می‌گردد.

اصل عدم تبعیض

اصل عدم تبعیض، مجموعه قوانینی است که بر اقتصاد جهان حاکم است؛ به این معنی که کشورها نباید در مناسبات تجاری خود تبعیض قائل شوند. این اصل از مهمترین اصول این سازمان به شمار می‌آید و شامل دو بعد داخلی و خارجی می‌شود. در بعد خارجی، اصل بر آن است که برخوردی یکسان با همه طرف‌های تجاری شود. یعنی کشورها نباید در وضعیت عادی، بین طرف‌های تجاری خود تبعیض قائل شوند. از جنبه داخلی، اصل عدم تبعیض تحت عنوان اصل رفتار ملی شناخته می‌شود. مطابق این اصل، باید رفتاری که در برابر محصولات داخلی صورت می‌گیرد، در برابر محصولات خارجی نیز اعمال شود. (۱۰)

رقابت می‌کردند. مشکلات دسترسی به بازار برای کشورهای دارای انرژی، تبدیل به یک نگرانی شده بود. با الحاق برخی تولیدکنندگان عمده انرژی و نفت خام جهان به گات، مسائل مربوط به تجارت انرژی به‌طور فزاینده‌ای مهم و برجسته شد. مسائل مربوط به انرژی در مذاکرات چندجانبه از طرف آمریکا و جامعه ی اروپا، که در توکیو و اروگوئه برگزار شد، مورد توجه قرار گرفت. اما بعداً این بحث‌ها کم‌رنگ شد؛ چراکه پیشنهاد برای شرح جنبه‌های خاص انرژی، با مخالفت‌هایی از جانب کشورهای دارای انرژی روبه‌رو شد. در حال حاضر موافقت شده تا قوانین موجود سازمان تجارت جهانی، برای محصولات انرژی نیز اعمال شود. (۸)

در حال حاضر، یکی از مهم‌ترین مشکلات سازمان تجارت جهانی، عدم طراحی مناسب قوانین، برای رسیدگی به مسائل خاص تجارت انرژی است. قوانین سازمان تجارت جهانی، از همان ابتدا، به شیوه‌ای طراحی شده تا موانع واردات، بیشتر از موانع صادرات مورد توجه قرار بگیرد؛ یعنی محدودیت‌های تجارت انرژی، بیشتر مربوط به موانع صادرات هستند و تفاوت‌های بسیاری با موانع موجود در بخش‌های دیگر دارند. سهمیه‌بندی در صادرات انرژی، مانع از صادرات آزادانه آن به کشورهای دیگر می‌شود. نگرانی‌های تأمین امنیت انرژی، منجر به عوارض نسبتاً پایین واردات می‌شود. در عین حال، عوارض صادرات در محصولات و تولیدات انرژی، منبع درآمد مهمی را برای کشورهای صادرکننده به وجود آورده است.

سازمان تجارت جهانی

سازمان تجارت جهانی^۱ در سال ۱۹۹۴، در توافق مراکش تاسیس و در ژانویه ۱۹۹۵ جایگزین گات گردید. نتایج جلسات اروگوئه منجر به ایجاد سازمان تجارت جهانی، به عنوان یک سازمان پیشرفته بین‌المللی و با ساختار معاهدات شد، که شامل ۳۰ توافق قانونی و تصمیمات تکمیلی بود. تمامی اعضا متعهد به توافقات ضمنی؛ به استثنای توافقات چند جانبه شدند. (۹)

هدف اصلی سازمان، کمک به صادرکنندگان، واردکنندگان و تولیدکنندگان کالاها و خدمات برای تجارت آزاد و رفع موانع

1- World Trade Organization. (WTO)

اصل آزادسازی تجاری

آزاد، این امکان را به کشورها می دهد تا هم از مزیت های نسبی خود استفاده نمایند و هم با ورود به عرصه بین المللی، کالاهای مورد نیاز خود را که در تولید آنها دارای مزیت نسبی کمتری هستند، از طریق عرضه و تولید، تهیه نماید. پدین معنی که چون هزینه تولید کالاها نسبت به واردات آن پایین تر است، می توانند با صدور آن به ارز دسترسی پیدا کرده و در نتیجه کالاهایی را که در تولید آنها مزیت نسبی ندارند وارد نمایند. این مبادلات به کشورها کمک می کند تا با هزینه کمتری به کالاهای مورد نیاز خود دست پیدا کنند. افزایش تولید، استفاده بهینه از منابع اقتصادی، بهره برداری از امکانات بالقوه اقتصادی کشورها و افزایش فرصت های شغلی، از دیگر نتایج تجارت آزاد و تبادل آزادانه کالا بین کشورهاست. بنابراین می توان گفت که هدف اصلی سازمان تجارت جهانی، برطرف کردن و از بین بردن موانع تجاری موجود در عرصه بین المللی است.

قابلیت پیش بینی

نظام تجاری چندجانبه، تلاشی است جهت ایجاد محیط تجاری پایدار و قابل پیش بینی (امنیت بازار) برای سرمایه گذاران. در نظام تجاری چندجانبه، کشورها برای گشودن بازارهای خود بر روی کالاها، با یکدیگر موافقت نموده و تعهدات خود را تثبیت می کنند. تثبیت تعرفه، به معنای تعهد به عدم افزایش تعرفه است؛ در این صورت، تعرفه باثبات و قابل پیش بینی می شود. اعضای نظام تجاری چندجانبه، تنها با موافقت طرف های تجاری شان می توانند تعرفه های تثبیت شده خود را تغییر دهند. البته نظام تجاری چندجانبه تلاش می کند تا با روش های دیگری مانند ممنوعیت استفاده از سهمیه ها، قابلیت پیش بینی و ثبات را بهبود بخشد.

اصل شفافیت و رقابتی بودن

موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت، قبل از آزادی تجارت، به دنبال شفافیت در نظام تجاری کشورهاست. چرا که کاهش موانع تجاری وقتی ممکن است که این موانع شناخته شده باشند. اصولاً کشورها بیش از آن که نگران بالا بودن موانع

تجاری باشند، نگران عدم شفافیت آنها هستند. و طبق این اصل، همه اعضای سازمان باید هرگونه تغییر و تبدیل در قوانین، مقررات و استانداردها را به اطلاع دیگران برسانند.

موافقت نامه های سازمان تجارت جهانی در خصوص انرژی

مسئله انرژی، موضوع جدیدی در سازمان تجارت جهانی نیست؛ و مسائل مربوط به آن بارها در طول مذاکرات سازمان، مورد بحث قرار گرفته است. البته در موافقت نامه ی گات، قوانین ویژه ای درباره تجارت انرژی وجود ندارد که می تواند به علت عدم مشارکت اولیه صادرکنندگان انرژی در گات باشد. علاوه بر این، به دلیل ماهیت استراتژیک محصولات انرژی، موضوع جنبه سیاسی یافته است و ملاحظات امنیتی تا حد زیادی تحت تأثیر سیاست های تجاری قرار گرفته است. (۱۴)

بعدها برخی از کشورها سعی کردند تا با ایجاد قید و شرط هایی در موافقت نامه گات، فرصت های تحمیل محدودیت در زمینه صدور انرژی از سوی صادرکنندگان را کاهش دهند.

در دهه ۱۹۸۰، مجدداً مسائل مربوط به انرژی در تجارت بین المللی مورد بحث قرار گرفت. و واردکنندگان انرژی در مذاکرات تجاری چند جانبه که در اروگوئه برگزار شد، عملکردهای محدودکننده ی کشورهای صادرکننده را مورد بحث و بررسی قرار دادند. برخی از مسائلی که اعضای سازمان تجارت جهانی در رابطه با سیاست های انرژی کشورهای صادرکننده مورد بررسی قرار دادند، عبارتند از:

شیوه های قیمت گذاری دوگانه و یارانه های حاصل از آن ها، قیمت شکنی معکوس، محدودیت های صادرات و مالیات های صادرات، مشکلات مربوط به جابه جایی محصولات منابع طبیعی به وسیله جایگزین ها.

مسئله مهمی که در طول مذاکرات مطرح شد، این بود که آیا سیاست های قیمت گذاری برای منابع طبیعی به طور مستقیم با یارانه های جبران کننده قابل مقایسه اند؟ همچنین، برخی کشورها تلاش کردند تا با گسترش دامنه ی مذاکرات به محصولات مبتنی بر منابع طبیعی، محصولات انرژی مانند نفت، گاز طبیعی و اورانیوم را نیز پوشش دهند. (۱۵)

درواقع تاثیری که عملکرد دولت ها در رابطه با انرژی، بر منابع طبیعی می گذارد، آن را تبدیل به موضوعی حساس و

حمل و نقل، سیستم توزیع و تسهیلات ذخیره‌سازی، برای همگان ایجاد شود.^۲

به‌علاوه، وابستگی شبکه‌های انرژی، نشان می‌دهد که بیشتر مسائل مربوط به تجارت انرژی از قدیم در سطح منطقه‌ای و دوجانبه انجام شده است. و تأثیر استفاده از انرژی بر محیط زیست، ارتقای بهره‌وری انرژی را تبدیل به یک مسئله مهم کرده است؛ به‌خصوص به‌دنبال تعهد برخی از کشورها با موافقت‌نامه‌های محیط زیست، مانند: پروتکل کیوتو و کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا. امنیت انرژی، از دیگر مسائل مهمی است که سبب تمایز تجارت انرژی شد و همچنین لزوم ایجاد مقررات اضافی در سطح دوجانبه را محرز می‌نماید. (۷)

مسائل مربوط به امنیت عرضه، تعهدات خدمات عمومی، اهداف زیست‌محیطی و توسعه‌ای، باید در حین توجه به سودآوری خصوصی و بهره‌وری، دنبال شوند. به‌منظور ساخت شبکه‌های حمل و نقل انرژی و کمک به امنیت عرضه و اهداف توسعه، نیاز به سرمایه‌گذاری خصوصی است. به هر حال سرمایه‌گذاران جز در صورت اطمینان از بازگشت سرمایه خود، تمایل به سرمایه‌گذاری نخواهند داشت؛ به‌علاوه شرکت‌های خصوصی ارائه خدمات را به شبکه‌های سودآور ترجیح می‌دهند، و نمی‌توان انتظار داشت که بازارهای انرژی آزاد، اهداف اجتماعی، توسعه‌ای و زیست‌محیطی را رعایت کنند. بنابراین ارائه راه‌حل‌های نظارتی جهت تشویق سرمایه‌گذاران و اطمینان از دستیابی به اهداف سیاسی عمومی، ضروری است.^۳

انرژی در چارچوب سازمان تجارت جهانی

موضوعات مربوط به انرژی که در مذاکرات فعلی سازمان تجارت جهانی مورد بحث قرار گرفته‌اند، همه در چارچوب موافقت‌نامه عمومی تجاری خدمات^۴ هستند.

دسترسی به بازار

دسترسی به بازار، همواره از اهداف اساسی موافقت‌نامه گات و سازمان تجارت جهانی بوده است؛ و به معنی دسترسی به بازار و

بحث‌برانگیز کرده است؛ زیرا این مسأله ارتباط نزدیکی با حاکمیت دولت‌ها و منابع طبیعی آن‌ها دارد. همچنین سیاست‌های قیمت‌گذاری منابع طبیعی و این مسئله که آیا چنین سیاستی را می‌توان به عنوان شکلی از کمک مالی به صادرات یک کشور دانست، تبدیل به موضوع بحث و حتی رویارویی بین کشورها شد. (۱۶)

بنابراین، در مذاکرات اروگوئه، با وجود تلاش‌های فراوان برای تنظیم مقررات خاص مربوط به منابع طبیعی از جمله انرژی، هیچ موافقت‌نامه‌ای ایجاد نشد. هر چند در حال حاضر، برخی از صادرکنندگان انرژی، از اعضای سازمان تجارت جهانی هستند؛ اما همچنان بخش اعظم تجارت انرژی، خارج از سیستم تجارت جهانی سازمان تجارت جهانی انجام می‌شود. (۱۶)

ویژگی‌های تولید و مصرف انرژی، آن را متمایز از سایر محصولات می‌کند؛ به حدی که هیچ چیزی مانند انرژی، چنین اهمیت فوق‌العاده‌ای برای توسعه‌ی بخش‌های دیگر (هم تولید کالا و هم ارائه خدمات) ندارد. علاوه بر این، در دسترس بودن انرژی و شرایط تأمین آن، تأثیر مستقیمی بر توسعه اجتماعی دارد. و به دلیل اهمیت استراتژیک آن، دولت‌ها از قدیم بخش انرژی را تحت نظر داشته‌اند؛ و سابقاً تأمین انرژی یک «انحصار طبیعی»^۱ در نظر گرفته می‌شد، یعنی فعالیتی که نمی‌توانست به شکل رقابتی به لحاظ تجاری اجرا شود، و تنها باید توسط کمپانی انجام شود. (۱۷)

در حال حاضر، تولید و عرضه و همچنین حمل و نقل آن نیز، به عنوان یک حق انحصاری در نظر گرفته نمی‌شود؛ و این تصور با تکامل تکنولوژی مدام در حال تغییر است. با توجه به این که برای ساخت لوله‌های گاز، سرمایه عظیمی مورد نیاز است؛ شبکه‌های رقابتی در بخش گاز نیز به وجود آمده اند. وابستگی شبکه‌های انرژی، نشان می‌دهد که حذف موانع واردات، به تنهایی برای آزادسازی مؤثر تجارت انرژی کافی نیست و اقدامات اضافی دیگری نیز باید انجام شود، تا بدون هیچ گونه تبعیضی، حق دسترسی به خط لوله‌ی حمل و نقل، شبکه‌های

2- www.iies.Org

3- www.encharter.Org

4- General Agreement on Trade in Services (GATS)

1- Natural Monopoly.

مجموعه اقدامات و شرایط تحمیل شده از سوی دولت می باشد، که سبب ورود بدون تبعیض کالا و محصولات به کشورها می شود. (۱۸)

مواد و محصولات انرژی، معمولاً در بازارهای صادراتی خود با مشکلات دسترسی به بازار روبه‌رو نشده‌اند. و طبق مذاکرات اروگوئه، تعرفه‌های بالا برای هیدروکربن‌ها حذف و عوارض کاهش یافته است. هدف اصلی، امنیت عرضه انرژی است. کشورها آزاد هستند که بدون نقض قوانین سازمان تجارت جهانی، نرخ تعرفه بالاتری را اعمال کنند. در این تئوری عوارض صادرات مانند واردات، تابع نظم و انضباط است. (۷)

به هر حال عوارض صادرات کمتر است که مایه نگرانی اعضای سازمان تجارت جهانی شده؛ چرا که معمولاً کشورهای صادرکننده، تمایل چندانی به تحمیل عوارض صادرات بالا ندارند.

کشورهای واردکننده انرژی، علاقمند به دریافت محصولات و مواد انرژی به قیمت پایین هستند. عوارض صادرات اغلب مبلغ قابل توجهی از درآمد دولت‌های صادرکننده را تشکیل می‌دهد. اگرچه عوارض صادرات مجاز است، اما باید مطابق با اصل دولت کامله‌الوداد باشد، که تقریباً پس از مذاکرات اروگوئه نامحدود باقی مانده‌اند. در مذاکرات الحاقی، اعضای سازمان تجارت جهانی درخواست الزام کشورهای تولیدکننده انرژی، به صفر کردن عوارض صادرات را نمودند. اما این مسئله مشکلاتی را برای کشورهای دارای انرژی ایجاد کرده؛ چرا که درآمد حاصل از عوارض، بخش اساسی بودجه‌ی دولت‌شان را تشکیل داده است.

ترانزیت (حمل و نقل)

معمولاً حمل و نقل انرژی از طریق لوله و یا شبکه انتقال صورت می‌گیرد (برای گاز و الکتریسیته). گاهی اوقات شبکه‌های حمل و نقل از کشورهای ثالث عبور می‌کنند حمل و نقل انرژی، عامل مهمی برای تجارت انرژی بدون مرز است. ترانزیت انرژی معمولاً به عنوان منشأ انرژی یک کشور، به این طریق صورت می‌گیرد: انرژی از کشور مبدأ (صادرکننده) به حداقل یک کشور دوم

(کشور ترانزیت) حمل می‌شود و سپس وارد کشور مقصد (واردکننده) می‌شود.^۱

ماده ۵ گات، در خصوص آزادی حمل و نقل مقرر می‌دارد: «آزادی ترانزیت از طریق سرزمین هر یک از اعضا از مسیرهای قابل دسترس برای ترانزیت بین‌المللی، برای ترافیک در حمل و نقل به و یا از سرزمین اعضای دیگر خواهد بود. ترافیک و حمل و نقل نباید در معرض هیچ‌گونه تأخیر یا محدودیت غیر ضروری باشد و از حقوق گمرکی و تمام عوارض دیگر معاف است به جز هزینه‌های ترابری، اداری و خدمات.»^۲

تعهد به عدم تبعیض در ماده ۵ گات، به این معناست که هر عضو سازمان تجارت جهانی، باید مطلوب‌ترین رفتار را با کالاهای ترانزیت از کشورهای دیگر داشته باشد؛ و نباید براساس پرچم کشتی‌ها، مکان مبدأ، عزیمت، ورود، خروج، مقصد و یا هر شرایط دیگر مربوط به مالکیت کالا و کشتی‌ها و یا وسایل دیگر حمل و نقل، هیچ‌گونه تفاوتی در رفتار رخ بدهد. در واقع بسیاری از کشورهایی که در آن‌ها مشکلات ترانزیت انرژی رخ می‌دهد، هنوز عضو سازمان تجارت جهانی نیستند.

در واقع مشکل این است که شرکت‌های قدرتمند انرژی مانع حمل و نقل هستند نه دولت‌ها. و ماده ۵ گات، نیز تعهد مؤثری را برای اعضا فراهم نمی‌کند تا مطمئن شوند که شرکت‌های کنترل‌کننده‌ی خط لوله در بخش انرژی، از تعهد مندرج در این ماده پیروی می‌کند. (۲۰)

شرکت‌های تجاری دولتی

از گذشته تاکنون شرکت‌های تجاری دولتی^۳، کنترل شرکت‌های تجاری را بر عهده داشته است؛ چه شرکت‌هایی که متعلق به دولت‌ها هستند و چه شرکت‌هایی که به شیوه‌های دیگر با دولت ارتباط دارند. دولت‌ها نیز گاهی اوقات برخی از قدرت‌های نظارتی را به شرکت‌های بزرگ انرژی واگذار می‌کنند. چنین شرکت‌هایی می‌توانند حمل و نقل، سیستم انتقال و توزیع، ظرفیت‌های ذخیره‌سازی و غیره را اداره کنند. (۷)

1- www.encharter.Org

۲- ماده ۵ گات.

3-State Trading Enter prises (STE).

می‌بندد و تجهیزات خود را از چندین عرضه‌کننده متفاوت خریداری می‌کند. در طول دوره توسعه بخش انرژی، وابستگی به متصدی در مورد خدمات قراردادی افزایش یافته است. (۲۱) بنابراین خدمات انرژی به‌طور مستقیم بر هزینه‌های تولید انرژی تأثیر می‌گذارد، چرا که آن‌ها بخشی از زنجیره‌ی انرژی را از کشف یک میدان انرژی تا توزیع محصول نهایی تشکیل می‌دهند.

اعضای سازمان تجارت جهانی، تعهدات اندکی را در حیطه خدمات انرژی متقبل شده‌اند، که ممکن است دلایل مختلفی داشته باشد.

اول این که بخش انرژی، بخشی استراتژیک برای امنیت ملی بوده و از گذشته تاکنون تحت کنترل شرکت‌های دولتی است؛ و این شرکت‌ها نیز تمایلی به ترک قدرت بازاری که در اثر موقعیت انحصاری آن‌ها انجام شده، را ندارند و در برابر هرگونه تلاش برای آزادسازی مقاومت می‌کنند.

دوم این که، هیچ تعریف واحدی از آنچه تحت عنوان خدمات انرژی استنباط می‌شود، وجود ندارد. و چندین مشکل نیز در ارتباط با تعریف خدمات انرژی وجود دارد: (۲۲)

برخی از محصولات انرژی می‌توانند کالا یا خدمات باشند، مانند: الکتریسیته. به‌طور قابل ملاحظه‌ای، بازار انرژی منحصر به فرد است. بنابراین هر واقعه‌ای که بر عرضه و تقاضای انرژی موجود در بازار، موثر باشد؛ به همان میزان بر قیمت‌های صادرات و واردات اثر خواهد گذاشت. (۲۲)

- در واقع حوادث تاریخی متعددی که رخ داده، باعث نگرانی عمیق کشورهای صادرکننده و واردکننده انرژی شده است. از جمله آن: تحریم نفتی، شوک‌های نفتی، ایجاد و افزایش نگرانی‌های وابسته به تغییرات آب و هوایی، انتشار دی‌اکسید کربن، بحران‌های مالی، نوسانات قیمت نفت و مهم‌ترین آنها نوسانات بی‌سابقه قیمت‌ها در طول دهه‌های اخیر می‌باشد. به علاوه، تجارت جهانی بوسیله قوانین مناسب و مقررات ویژه تجارت انرژی یا قوانین شفاف، کنترل نمی‌شود. در واقع، تجارت انرژی دهه‌ها از طریق روابط بین دولت‌ها مدیریت شده که تحت تأثیر ملاحظات سیاسی و دیپلماتیکی بوده است.

چنین شرکت‌هایی در ایجاد سیاست‌های تصمیم‌گیری، مانند قیمت‌گذاری و دیگر مسائل، لزوماً طبق اصول بازار حرکت نمی‌کنند. با توجه به کنترل آن‌ها بر مسأله واردات و صادرات، ممکن است سیاست‌هایشان تجارت را منحرف نماید. البته این سؤال پیش می‌آید که آیا قوانین سازمان تجارت جهانی برای چنین شرکت‌هایی طراحی شده‌اند یا خیر؟ در ماده ۱۷ گات، اعضا نسبت به تضمین عمل نمودن این شرکت‌های تجاری دولتی برای اقدامات دولتی مؤثر بر صادرات و واردات تجاری خصوصی، به شیوه‌ای سازگار با اصول کلی عدم تبعیض مقرر در گات، متعهد می‌شوند. در واقع، مسأله اصلی مربوط به تعهدات اعضای سازمان تجارت جهانی در خصوص شرکت‌های تجاری دولتی در بخش انرژی است، آن‌هم در شرایطی که حمل و نقل انرژی، مخصوصاً در دسترسی کشورهای ثالث به خطوط لوله، نهفته است.

سوال دیگر این است که آیا می‌توان ماده ۱۷ را به عنوان تحمیل تعهدات به شرکت‌های انرژی که شبکه‌های حمل و نقل و توزیع را به شیوه‌های غیر تبعیض‌آمیز در برابر رقبای خود در تأمین و عرضه‌ی انرژی کنترل می‌کنند، تفسیر کرد؟^۱ مشکل این‌جاست که در برخی از کشورها، شرکت‌ها خرید و فروش شده و به بخش خصوصی واگذار شده‌اند، یعنی آن‌ها متعلق به دولت نیستند و به وسیله‌ی آن اداره نمی‌شوند. شرکت‌های تجاری دولتی طبق ماده ۱۷ موظفند که بنا بر ملاحظات تجاری (از جمله قیمت، کیفیت، در دسترس بودن، قابلیت عرضه به بازار حمل و نقل و دیگر شرایط) خرید و فروش خود را انجام دهند. (۷)

خدمات انرژی

عملکرد پروژه‌های نفت و گاز، بر مدیریت پروژه توسط اپراتور متمرکز است؛ یعنی شرکتی که پروژه را برای شرکای سرمایه‌گذار اجرا می‌کند. اپراتور یا (متصدی)، معمولاً برای بررسی‌های زمین‌شناسی، حفاری، حفاظت از محیط زیست، طراحی و ساخت تسهیلات تولید و اجرای تولید، برای ارائه خدمات متفاوت با شرکت‌های نفتی و مشاوره‌ای قرارداد

تعرفه‌های صادرات، ابزار قانونی سیاست‌های تجاری هستند. کشورهای صادرکننده انرژی اغلب برای ایجاد درآمد، از چنین ابزارهایی برای محصولات انرژی استفاده می‌کنند. اگرچه آن‌ها می‌توانند تعرفه‌های بسیار بالا تعیین نموده، و اگر حقوق و عوارض صادرات خود را تحت شرایط الحاق به سازمان تجارت جهانی محدود کرده باشند، هیچ معنی در برابر چنین تصمیمی وجود ندارد؛ اما نمی‌توانند تبعیضی بین بازارهای صادرات قائل شوند. بر طبق ماده ۱ گات، به هر عضو سازمان تجارت جهانی، باید با چنین صادراتی، رفتار دولت کامله‌الوداد اعطاء شود؛ یعنی آن‌ها نمی‌توانند مالیات بالاتری برای یک بازار صادراتی نسبت به بازارهای صادراتی دیگر تعیین کنند.

کشورهای صادرکننده انرژی که عضو سازمان تجارت جهانی نیستند، گاهی تعرفه صادرات برای بازارهای مختلف را در سطوح مختلف تعیین می‌کنند. با توجه به این که حقوق و عوارض صادرات تا حدی بالاست، این سیاست می‌تواند به تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین قیمت مواد و محصولات انرژی در بازارهای مختلف منجر شود. کشورهایی که عضو سازمان تجارت جهانی می‌شوند، باید چنین تبعیضی را لغو کنند. (۲۶)

مالیات‌های داخلی

در حال حاضر، مالیات‌های سنگین کشورهای توسعه یافته برسوخت، که با هدف حمایت از انرژی‌های نو و ملاحظات زیست محیطی و سیاسی امنیتی وضع شده اند، مانع مهمی برای سوخت‌های فسیلی کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود.

درواقع، نبود تعرفه‌های گمرکی مالیات‌های داخلی کشورهای صنعتی، مانع بزرگی برای واردات هستند. مالیات وضع شده برنفت، نسبت به سوخت‌های دیگر بالاتر است؛ و برخلاف آنچه گفته شده، ساختار مالیاتی به گونه‌ای وضع نشده که به اهداف زیست محیطی کمک کند.

از نظر صادرکنندگان انرژی، مالیات‌های داخلی بالا که توسط واردکننده‌ی فرآورده‌های نفتی از جمله بنزین اعمال می‌شود، توانایی آن‌ها را برای کسب درآمد از منابع طبیعی‌شان تضعیف می‌کند. به هر حال، این مالیات‌ها زمانی در مسیر سازمان تجارت جهانی هستند که بدون تبعیض اعمال شوند. (۲۷)

این روش تجاری که بیشتر سیاسی بوده تا قانونی؛ باعث فقدان شفافیت، اطمینان، ثبات و قابل پیش بینی شدن آن شده است. وانگهی تجارت منابع تجدید نشدنی انرژی، نشان داد که برخورد بین دو گروه وابسته به هم در تجارت انرژی، سبب ایجاد منافع متعارض می‌شود.

بیشتر کشورهای جهان، واردکننده انرژی هستند و تنها تعداد اندکی از آنها صادرکننده می‌باشند. درحالی که گروه اول، علاقه مند به حفظ شرایط پایین ترین قیمت برای پرداخت و ثبات انرژی هستند؛ گروه دوم به دنبال به دست آوردن بیشترین درآمد و سود و توسعه ملت خود و اقتصادشان، از طریق فروش منابع طبیعی هستند. که اثر مستقیم آن در دسترس بودن، ثبات، قابل پرداخت بودن منابع انرژی تجارت در بازارهای داخلی و بین المللی است؛ و تاثیر زیادی بر ثبات سیاسی و بقاء اقتصادی کشورهای صادرکننده و واردکننده می‌گذارد. (۲۳)

انتقال فن آوری

مقررات سازمان تجارت جهانی ناظر به انتقال فن آوری، بر جنبه‌های تجاری مرتبط با حقوق مالکیت معنوی^۱ و موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات متمرکز شده است. با توجه به ماده ۵ این موافقت‌نامه، اهداف اصلی: ارتقای نوآوری در فناوری و انتقال و انتشار فن آوری است.

این خط‌مشی در ماده ۶۶ بند ۲ این موافقت‌نامه بیشتر توسعه یافته است. طبق این ماده، کشورهای پیشرفته ملزم به ایجاد انگیزه در شرکت‌های خود، برای انتقال فناوری به کشورهای کمتر توسعه یافته می‌شوند؛ تا آن‌ها نیز قادر به ایجاد فن آوری عملی و خودکفایی شوند.^۲ (۲۱)

موانع و تحریفات متأثر از نظامات سازمان تجارت جهانی در زمینه انرژی

تعرفه‌های صادرات

1- Trade Related Aspects of Intellectual property Rights (Agreement) (TRIPS).

۲. ماده ۶۶ بند ۲ موافقت‌نامه‌ی جنبه‌های تجاری مرتبط با حقوق مالکیت معنوی.

یارانه‌ها

یارانه‌ها ممکن است توسط دولت‌ها و به منظور ارتقای روش‌های کارآمد تولید انرژی استفاده شوند. از آن جا که از نظر اقتصادی، منابع انرژی‌های تجدیدپذیر جوابگو نمی‌باشد، ایجاد طرح‌هایی برای حمایت از آن‌ها لازم به نظر می‌رسد. چنین طرح‌هایی البته شامل فعالیت‌های صادراتی نمی‌شود، و آن‌ها تحت یک دسته از ممنوعیت یارانه‌قرار می‌گیرند.

چنانچه یک عضو سازمان تجارت جهانی معتقد باشد که اثرات یارانه زیانبار است، می‌تواند درخواست انصراف از آن را بدهد؛ و اگر تولیدکنندگان داخلی بر اثر واردات محصولات یارانه‌ای لطمه ببینند، با عوارض گمرکی جبرانی وضع می‌شود.

دولت‌ها در تلاشند که با تنظیم برنامه‌هایی از بخش‌های خصوصی حمایت کنند؛ مثلاً، تضمین مالی برای منابع انرژی که در تولید و توزیع برق فعالیت دارند. و لازمه‌ی این حمایت این است که خود، اداره‌ی مستقیم فعالیت‌های مالی را به عهده نگرفته و آن‌ها را به بخش خصوصی واگذار کند؛ که این امر اجرای مواردی می‌باشد که در ماده‌ی یک موافقت‌نامه‌ی یارانه‌ها و اقدامات جبرانی پیش‌بینی شده است. (۲۸)

قیمت‌گذاری دوگانه برای انرژی

یکی از موضوعات سیاست‌گذاری در بخش نفت، مسأله‌ی قیمت‌گذاری دوگانه می‌باشد. رویه‌هایی در مورد منابع طبیعی وجود دارد که به موجب آن، دولت‌ها قیمت‌های داخلی را پایین‌تر از آنچه که نیروهای بازار تعیین می‌کنند، نگه می‌دارند. از آن جا که قیمت‌گذاری دو نرخ با قوانین سازمان تجارت جهانی هماهنگ نیست؛ لذا یافتن سازوکارهای قابل قبولی که بتوان براساس آن، قیمت‌های داخلی را کمتر از قیمت جهانی نگه داشت و دسترسی به آن را کنترل کرد، مشکلات خودش را به دنبال دارد. (۱۵)

اساساً قیمت‌گذاری دوگانه برای تولید محصولات فشرده مانند کود شیمیایی و فلزات و غیره مطلوب است. قیمت‌گذاری دوگانه، یک موضوع بحث‌برانگیز در مذاکرات الحاق کشورهای دارای انرژی به سازمان تجارت جهانی بوده است؛ و بعید است که این سیاست، بتواند مغایر با قوانین سازمان تجارت جهانی

باشد. هنگامی این امتیازات برای قیمت‌گذاری محصولات صادراتی اعمال می‌شود، که سیاست قیمت‌گذاری دوگانه تحت قوانین سازمان تجارت جهانی ممنوع خواهد بود؛ در غیر این صورت به قوت خود باقی خواهد ماند. (۲۹)

قوانین فنی و استانداردها

هدف موافقت‌نامه موانع فنی فرا راه تجارت، پرهیز از موانع غیر ضروری تجارت، هماهنگی و همسان نمودن مقررات فنی و رویه‌های ارزیابی مطابقت و شفافیت، می‌باشد. اعضای سازمان تجارت جهانی، باید قواعد فنی سایر اعضا را همچون قواعد خود به رسمیت بشناسند، و لو آن که با قواعد آنها متفاوت باشد نهادهای استاندارد در کشورها، باید از اصول مشابه قواعد اجباری تعیین شده پیروی کنند؛ و از اعمال استانداردهایی که باعث بروز آثار مخرب و غیر ضروری بر تجارت می‌گردند، پرهیزند. (۳۰)

باتوجه به آن که، استانداردها باید براساس این موافقت‌نامه، الزامات زیست محیطی را مد نظر قرار دهند، از آن می‌توان در برابر اقدامات تبعیض آمیز کشورها، در مقابل نفت خام و محصولات نفتی استفاده کرد. علاوه بر این، بسیاری از این قوانین، مربوط به حمل و نقل محصولات انرژی هستند. در این موافقت‌نامه، ابهاماتی نیز وجود دارد. مثلاً این که، روشن نیست که آیا موافقت‌نامه موانع فنی فرا راه تجارت، در مقررات فنی و استانداردهای مربوط به تولید هم اعمال می‌شود؟ یا محدودیت‌هایی که در رابطه با فروش برق ایجاد شده توسط نیروگاه‌های هسته‌ای، وجود دارد. در این موارد، روش‌های تولید بر روی خصوصیات فیزیکی محصول نهایی تأثیر نمی‌گذارد. (۳۲)

سازمان تجارت جهانی و چالش مسئله نفت و انرژی

تجارت نفت با مسائل پیچیده‌ای در ارتباط است، که سازمان تجارت جهانی نمی‌تواند به سادگی آن را تحت کنترل خود درآورد. نفت، از یک طرف با سرمایه‌گذاری خارجی مرتبط است که نمی‌توان آن را از حقوق سرمایه‌گذاری جدا نمود؛ و از طرف دیگر، یک کالای تجدیدناپذیر است که استفاده بی‌رویه از آن از طریق تسهیل صادرات باعث سرعت اضمحلال این منابع

گشته، بدون این که جایگزین مناسبی برای آن وجود داشته باشد. (۳)

حفظ محیط زیست و توسعه پایدار، از دیگر مسائل مرتبط با انرژی است که باید در سیاست‌های مربوط به انرژی لحاظ شود. حق طبیعی و انحصاری کشورها بر منابع طبیعی خود، از دیگر مسائلی است که باید مد نظر قرار گیرد. این مسائل تاکنون مانع سازمان تجارت جهانی در پوشش مؤثر مسائل نفت و انرژی شده است. پیگیری مسائل نفت به‌طور خاص و انرژی به طور عام، در موافقت‌نامه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی دیگر مثل اوپک، آژانس بین‌المللی انرژی، منشور انرژی و معاهدات چندجانبه مثل نفت، حاکی از آن است که جامعه جهانی، سازمان تجارت جهانی را محل مناسبی برای نفت و انرژی نمی‌داند. (۱۰)

نتیجه گیری

قوانین و مقررات سازمان تجارت جهانی، روابط بین اعضای آن را کنترل و تنظیم می‌کند. تجارت انرژی را می‌توان یکی از مهمترین بخش‌های تجارت، در حوزه عمل سازمان تجارت جهانی به شمار آورد؛ چرا که شامل بزرگترین مواد اولیه تجارت جهانی به لحاظ حجم و ارزش می‌شود.

هر چند بررسی سوابق مذاکرات نظام چندجانبه تجاری و قواعد سازمان تجارت جهانی، نشان می‌دهد که به ندرت در ادوار مذاکراتی و اسناد مربوط اشاره مستقیمی به انرژی وجود دارد. در حال حاضر، وضعیت بخش انرژی در سازمان تجارت جهانی مانند وضعیت مذاکرات کشاورزی قبل از دور اروگوئه بوده، که نه کاملاً از تصمیمات چند جانبه مستثنی است و نه در حوزه آن قرار گرفته است.

اگرچه قوانین سازمان تجارت جهانی، برای تجارت انرژی کاربرد دارد؛ ولی به‌طور خاص، برای مشکلات تجاری فرامرزی در بخش تجارت انرژی طراحی نشده‌اند. برای مثال، موضوعات مربوط به شیوه‌های محدودکننده عملکردهای انحصاری شرکت‌های سرمایه‌گذاری و مزایایی که برای خود قائل هستند و مشکلات حمل و نقل در قوانین تجارت چندجانبه، به صورت قابل توجه مد نظر قرار نگرفته‌اند. علاوه بر این، فقدان یک چارچوب سرمایه‌گذاری جامع نیز در آن وجود دارد.

در نتیجه درآینده نزدیک، انرژی تبدیل به برنامه مورد بحث مذاکرات چند جانبه سازمان تجارت جهانی خواهد شد؛ با این فرض که قوانین جاری این سازمان، تمام نیازهای تجارت امروزه انرژی را در بر نمی‌گیرد. پیامدهای مذاکرات بر خدمات انرژی که فراتر از مفاد گات است، می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر سیاست‌های انرژی تمام کشورها داشته باشد. به ویژه بر سیاست انرژی کشورهای که به دنبال تعیین استراتژی توسعه بر منابع انرژی خود هستند. تمام کشورهای توسعه یافته و توسعه نیافته، صادرکننده و واردکننده انرژی، باید پیامدهای احتمالی سیاست‌های بخش انرژی و تأثیر آن بر وضعیت کلی رقابت در تجارت بین‌الملل را با توجه به هر یک از موارد مطرح در دستور جلسه مذاکرات توافق شده دوحه، را مورد بررسی قرار دهند.

باتوجه به بررسی‌های به عمل آمده راه حل و پیشنهادهایی نیز در این راستا می‌توان مطرح کرد؛ با توجه به افزایش شمار کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) نسبت به دور اروگوئه و با توجه به ابعاد مختلف، مذاکرات جاری می‌تواند تأثیر زیادی بر کشورهای صادرکننده و معاملات تجاری نفت و گاز و مواد پتروشیمی داشته باشد و ضروری است که این کشورها در تمام بررسی‌ها و مذاکرات که در حال حاضر در آنکتاد و سازمان تجارت جهانی دنبال می‌شود مشارکت فعال داشته باشند. انرژی دارای اوصاف پیچیده‌ای می‌باشد که به رویکرد خاصی نیازمند است. قوانین یکپارچه باعث به وجود آمدن یک چارچوب متعادل و کارآمد برای همکاری‌های بین‌المللی می‌شود تا این که توافق‌نامه‌های منطقه‌ای اجرا شود. یک موافقت‌نامه‌ی جامع در زمینه انرژی به نحوی که هر دو شکل آن یعنی کالا و خدمات را دربر گیرد، می‌تواند ساختار موجود موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی را از وضعیت بلااستفاده و مصنوعی نسبت به بخش انرژی خارج سازد و کارایی و اثربخشی بیشتری به قوانین و مقررات سازمان تجارت جهانی ببخشد.

Reference

1. Wald, T, and A, JGunt, (2012)”, international Energy and access to energy network. ”:125

11. Tobias Peter, worldTrade Organization (WTO) in Frauke Lachenmann and Rudiger Wolfrum (Eds) (2015). International Economic Law, The Max Planck Encyclopedia of public thematic series vol. I, Oxford University press: 28-54
12. yong, Alwyn (2005), "learning by Doing and the Dynamic Effect of International Trade", journal of Economics 106:369-405.
13. BaniAsadzada, Mujtaba, (1383), Comparison of the implementation of the World Trade Organization and UNCTAD, Publication of political science, Number 14. (In Persian)
14. Gibbs, M, (2003), "Energy Services, Energy Policies and the Doha Agenda", in Energy and Environmental Services: Negotiating Objectives and Development Priorities. UNCTAD, United Nations, New York, US, Geneva, Switzerland: 83
15. Stewart, T, P, (2004), "the GATT Uruguay Round: A Negotiating History (1999- 2004): 9-18
16. Nancy, D, S, (1989), "Natural Resource Pricing Policies and the international Trading System", Harvard international law journal, winter 30(1): 635.
17. Leal- Arcas, Rafael et al (2018). Commentary the Energy Charter Treaty, Edward Elgar, UK: 325
18. UNCTAD (2000), Trade Agreement, Petroleum and Energy Policies. UNCTAD/ ITC/ TSB/ nine, United Nations Conference New York, US, Geneva, Switzerland: 9
19. Cossy Mireille (2012). "Energy Trade and WTO Rules: Reflexions on Sovereignty over Natural Resources,
2. Danae, Azaria (2015). "Energy Transit under the Energy Charter Treaty and General Agreement on Tariffs and Trade", Journal of Energy & Natural Resources Law. vol. 27, 4 :52-92
3. Huttner David and Alhaji (2010). OPEC and other Commodity Cartels. A Comparison. Energy policy. No. 15:164
4. Hochman, Gal, and, David, Zilberman (2015). The Political Ecinimy of OPEC, Energy Economics, 48:203
5. Tocoa-Vielma, J, (2003), "Defining Energy Services for the GATS: An issue under Discussion" in Energy and Environmental Services: Negotiating Objectives and Development Priorities, UNCTAD, United Nations, New York, US, Geneva, Switzerland: 34
6. Paola D. Farah and Elena Cima (2013), "Energy Trade and the WTO Implications for Renewable Ener Gyand the Opec Cartel", Journal of international Economic law, Doi: 10. 1093:89
7. Selivanova, Yulia (2016), "the WTO and Energy", WTO Rules and Agreements of Relevance to the Energy Sector, Energy Charter Secretariat. 5.:8-19
8. Kim, Talus (2014). "Research Handbook on International Energy Law", Edward Elgar publishing:302
9. Timothy Meyer, (2016), Explaining Energy Disputes at the World Trade, Organization (American Society of International Law):106-116
10. Omid Bakhsh, Asfandyar, Zahid Talban ,Ali(1385), World Trade Organization Rules and Agreements ,Tehran ,Printing and Publishing Trading, Number 2, 28-35. (In persian)

- in regional –trade” (accessed) 23. 7, 2014: 110
26. Zarilli, s, (2015), “International Trade in Energy Service and the Developing Countries”: 98
  27. Laprevote Francois-Charleas & Sungjin Kang (2011). ”Subsides Issues in the WTO AnUpdate”, 10(3) : 104
  28. Marceau, G, (2010), The WTO in the emerging energy governance debate, Global tradejournal, vol. 5, no. 3: 83
  29. Matsushita, Mitsuo (2010). “Governance of International Trade under World Trade Organization Agreements-Relationships between World Trade Organization Agreements and Other Trade Agreements”. ProQuest. Journal of World Trade: 44
  30. Pogoretsky, vitality (2016). Energy dual pricing in international trade: subsidies and anti-dumping perspectives: Regulation of Energy in WTO and Energy Charter. Kluwer International Law. Online version: Available <http://www.papers.ssrn.com>. Last visited 30 Jun 2017. : 121
  31. Cotter, T. et al (2015). "Energy in WTO Law and Policy ,"NCCR Trad Regulation Working Paper 25No, ,avalibal at <http://phasel.nccr-trade.org/images/stories/project/ip6%20Working%20paper.Pdf>: 155.
  - Export Restrictions and Freedom of Transit“, European Yearbook of International Economic: 129
  20. Anez, c, (2003), “the trade of technical Services for Oil and Gas Exploration and Production: Observations by and Old Venezuelan Contractor” in Energy and Environmental Services: Negotiating Objectives and Development Priorities. UNCTAD, United Nations, NewYork, US, Geneva, Switzerland:65-70
  21. Mathur, Sajal, (2014), Trade, the WTOand Energy Security:29-30
  22. Marhold,Anna (2013). The World Trade Organization and Energy, Fuel for Debate. European Society of International Law:85
  23. Wilson, j. D (2015), Multilateral Organization and the Limits to International Energy Cooperation, Asian studies Review, 38(1):85
  24. Michalopoulos Constantin (2015), Trade Policy and Market Access Issues for Developing Countries, Implications for the Millennium Round, working paper:8
  25. Marku, S, W (2013). Gehring et al,Climate Change and Sustainable Energy Measure in Regional Trade Agreements (RTAs),ICTSD Issue Paper No. 3,Geneva ,p. 4. At: <http://www.ictsd.org/themes/climate-andenergy/research/climate-change-and-“sustainable-energy-measures-”>